

Møllesagen fra Vindebæk og andre små historier!

Samlet af Kirsten Lütchen-Lehn

I 1784 boede der to brødre i Vindebæk. Hans og Peder Mathiesen, som havde hver sin gård. De havde også bygget hver sin mølle, den ene en vandmølle og den anden en vejrmølle, så de ikke behøvede at køre lange veje for at få malet deres korn. Det faldt ikke i god jord hos møllere, som skulle leve at erhvervet. De sluttede sig sammen, og lederen blev møller Jacob Nicolaysen fra Østre mølle udenfor Stege, og i foråret enedes de om at sende en klage til Rentekammeret i København. Et par måneder efter kom der svar til amtmand Calmette på Marienborg.

Der stod:

"Efter de anførte omstændigheder vil hr. Kammerherren tilkendegive de Møllere på Møen, som have besværet sig over, at de 2de Selvejere paa Godset no. 2 paa egen Haand have opbygget Møller, at der icke er andstøgt Bevilling. Saa kand det ved Lov og Dom tilfalde disse Eyere at nedbryde Mølleverckerne."

Calmette sendte omgående denne meddelelse ud til samtlige møllere, som blev enige om at kontakte byfogden, Frederik C. Jørgensen. Jacob Nicolaysen skrev, at møllerne mente, at begge brødrene Mathiesen godt vidste, at deres møller var ulovligt opførte, - de bad derfor byfogden om at kontakte dem og få deres svar på, om de godvilligt og uden *"Søgsmaal eller Dom ville bekvemme sig til at nedbryde deres Møller allersnarest for at spare Vidtløftighed og Omkostninger"*. I modsat fald ville møllerne reservere deres ret til videre påtale.

Alle møllerne havde i mange år betalt skat til *"Kgl. Mayestæts Casse"*. I 1735 står der i amtmand Moltkes redegørelse, at Tostenæs og Koxebye mølle hver betalte 3 rdl. om året, og beløbet blev ikke mindre de følgende år. Moltke skriver også, at Koxebye mølle i nogle år havde stået *"øde og ganske forfalden"*.

I 1732 byggede mølleren Knud Thiesen møllen op igen og også på egen bekostning et hus til beboelse, ligesom det var i Tostenæs, hvor Niels Lauritzen drev møllen. Disse to møller var allerede i 1735 selvejermøller Jacob Nicolaysen og de øvrige møllere på Møn var bange for, at tendensen med gårdmøller og hestemøller skulle brede sig så meget, at de mistede for stor en del af deres næring. Den 1. September 1784 tog byfogden ud til Vindebæk til brødrene Mathiesen og forelagde dem Nicolaysens skrivelse. Han havde taget 2 vidner med, Jeppe Hansen og Niels Larsen fra Koster. Hans Mathiesens svar var, at *"Saa ubetænksomt og hastigt kand mig icke meddele mit Svar"*, men han lovede, at byfogden næste eftermiddag ville få et skriftligt svar, og det fik han også.

Der står ordret:

"Jeg har ikke set eller er bekendt med nogen kongelig eller Øvrigheds Befaling at skal nedrive min til egen HUSHOLDNINGS Maling indrette Qværn-Værk, ej mindre kand svare til en lov om nogen saadan er berettiget til at fordre omskreven en saadan, hand da blot kand nævne én, om hand finder for got!

Vindebech, d. 2. september 1784

H. Mathiesen"

Møllerne var temmelig utilfredse med svaret fra Hans Mathiesen og besluttede at anlægge sag mod brødrene. De bad procurator Schiødte i Stege om at føre den, og den blev fremlagt i Møns Herredsret for herredsfoged Peter Dorph, mandag d. 20. september 1784. Så gik der en rum tid, og i februar 1785 skrev Nicolaysen til procurator Schiødte:

"PRO MEMORIA!

Til hr. Procurator Schiødte paa Koster Færgegaard.

Paa forlangende om Penge Forskud udi Sagen Hand af samtlige Møllere paa Møen er antaget at udføre imod brødrene Peter og Hans Mathiesen i Vindebech for at de af dem til samtlig Vore Præjudice opbygte Møller til Malings brug svares her: "At Ingen af os vil eller kand betale mere, end hvad betalt er, førend Dom i Sagen er gjort!

*Østre Mølle ved Stege, 18. Februar 1785
Jacob Nicolaysen"*

Det ser ud til, at møllerne i vinterens løb har betalt Schiødte, uden at der åbenbart er sket noget i sagen. Nu synes de derfor, det kan være nok. Der findes ingen dom. Det ser altså ud til, at møllerne har opgivet sagen, den er blevet meget dyrere, end de har troet.

Småpluk!

I 1746 efterfulgte Frederik den 5. sin far Christian den 6. på tronen.

Nogle måneder efter udsendte han nogle forordninger, hvor indholdet til forveksling kan ligne nogle af vore dages problemer:

"Fremmede, som ikke har andet Ærinde i landet end at ville besøge deres slægt og venner, maae ved Færgstederne antages til Transport og Overførsel uden videre."

Og:

"Da det befindes, at de kongelige allernaadigste Forordninger er opvoksede til en saadan Mængde, at de i Vidtløftighed overgaar Loven selv, vil Vi derfor lade foretage en Revision af Mængden saavel i danske som i den norske lov".

Anonymt indlæg i Folkebladet den 30. juli 1874:

"Et par spørgsmål til Fanefjord sogneråd: "Når sognerådet vil bortaccordere et arbejde, der koster 70 rdl. at få udført, mon kommunen da ikke er bedst tjent med, at dette blev bekendtgjort i avisen? Har den mand, som har overtaget arbejdet ved rensningen af brandvandingen i Hårbølle af sognerådet erholdt tilladelse til at benytte vejgrøften i byen til oplagsplads for den stinkende pøl fra vandingen? Vi antager ikke, at sognerådet har givet en sådan tilladelse, der i mere end én henseende er ulovlig, hvorfor vi herved tillader os at henlede politiets opmærksomhed på den!

- K -"

Skilsmisse i Damme 1783:

I 1783 søgte Sidsel Nielsdatter i Damme det kgl. Cancellie i København om at få bevilget skilsmisse fra sin mand, Mads Jacobsen. Svaret blev sendt til pastor Lund i Stege, som repræsenterede øvrigheden på Møn i den slags sager. Der står:

"At der paa Hendes Ansøgning ey kand være det mindste at reflectere, men at Hende alvorlig bør betydes, at hvis Hun ey for Fremtiden holder sig varlig og lever i Kjærlighed og Enighed med sin Mand, maa Hun enten hensættes en kort Tiid i Møens Tugthuus eller paa anden Maade revses og straffes for sin underlige Opførsel".

Skilsmisse kan der altså ikke blive tale om, men Sidsel Nielsdatter gav sig ikke sådan lige med det samme.

I efteråret 1783 kom sagen for retten i Stege, og skrivelsen fra Cancelliet blev læst op sammen med en skrivelse fra hendes mand, - af den fremgår det, at det er Sidsel, der stævner sin mand, og det blev han meget vred over. Ægteparret havde nemlig fællesbo, og han vil derfor under alle omstændigheder komme til at betale for processen uanset udfaldet. Han protesterede derfor kraftigt og anmodede retten om at afvise stævningen, fordi som han skriver:

"Hun nu i en Tiid af 3 aar paa alle Maader har anstillet Forsøg paa at gjøre mig Hendes Mand ulyckelig og derfor selv har paadraget sig den Dom, som Cancelliet viser, og tilmed det, at hun nu anlægger Stævning mod mig og er saa uvarlig og ildesindet en Hustru, at hun nu forretter sig til at ruinere sin Mand netop viser, at hun har fortient Cancelliets Dom".

Ikke desto mindre er Mads Jacobsen villig til – trods hendes ukærlige sind mod ham og ægteskabets pligter – at fortsætte:

"i Kierlighed og til Fælles bedste – især Hendes".

Hvilken bestemmelse retten kom til, ved vi ikke. Men det interessante er, at man har fået kendskab til en kvindeskæbne, - ellers træder kvinderne sjældent frem i arkiverne, de anes ofte kun som skygger gennem deres mænd.

Krybskytten!

En af de første retssager Gods no. 2 var involveret i, blev anlagt i 1786 mod Christian Rød fra Vindebæk, der blev anklaget for krybskytteri.

Han havde været inde på Rytzebæk græsgang, der tilhørte amtmand Calmette, og blev beskyldt for at have beskudt en råbuk.

Sagen udviklede sig således:

"Fra fuldmægtigen ved Marineborg er mig tilhændekommet følgende Rekvisition:

Da husbeboeren Christen Rød i Vindebech under det saakaldede Syndre Sogns gods sidste eftermiddag have været inde paa høyselbaarne Hr. Kammerherre og Amtmand von Calmettes Jagt-Enemærker og der i den saakaldede Rytzebech Græsgang skudt en Raabuk samt ladet sig see med Skyde-Geværh i Høybemeltes Jagt-District, som jeg alt med lovlige Vidner skal overbevise ham om, saa er derved paa Høybemelte min Herres Vegne min ærbødigste Begiering til Deres Veladelhed, at De paa Embeds Vegne behageligt ville indfinde Dem paa Christen Røds bopæl for at gjøre lovlig arrest paa hans person til sagens uddrag, som imod ham agtes anlagt, hvilken Arrest Forretning jeg ærbødigst udbeder mig in forma beskrevet meddelt saa hastigt som muligt til fremlæggelse og paakendelse under Sagen.

Marineborg, d. 3. Juni 1786

H. Pfaff

H. Pfaff sendte samtidig til herredsfogeden en udskrift af det forhør, han samme dag havde holdt over de vidner, der havde overværet skyderiet og taget råbukken med til Marienborg.

Det lyder sådan:

"Anno 1786, den 3de Juni blev af mig undertegnede Hendrich Pfaff paa Høyyselbaarne Hr. Kammerherre og Amtmand Hr. von Calmettes vegne holdet forhør paa Marineborg i overværelse og paahør af Jørgen Jensen fra Tiørnemark og Hans Nielsen fra Ebelnæs i Anledning af, at i gaar i Marienborg gods er

foretaget Dyre-Tyverier, hvor da fremstod Lars Hansen, tjenende Peder Hansen i Lisebye og gjorde følgende Forklaring:

"At Hand i Gaar tilligemed Peder Rasmussen tiende Hans Steffensen tiende i Lille Lind og Peder Rasmussen tiende Rasmus Skomager i Lisebye var gaaet ned i Rytzebech Græsgang for at fange Krage-Unger, hvor han tilligemed de andre hørte et skud ude i Krogen paa Græsgangen. De gik alle derned for at se, hvem der skød og hvad der blev skudt efter, og kom da Christen Rød ud fra Krogen og en Raabuk laa og var skudt, saa den ikke kunne gaa fra Stædet. Men da Christen Rød saa vidnet og medfølgende komme til samme Stæd, saa løb Hand det Hurtigste Muuligt ind over Gærden i Inde-Lukket og derfra udi Synder-Sogns Skov, hvor han hafde havt en Bøsse staaende op til Skielgærde, som Hand strax ladte.

Vidnerne tog derpaa Raabukke paa Skulder og bar det ind paa Marienborg, videre hørte og saa Lars Hansen ikke. – Igen fremstod Peder Rasmussen tienende Rasmus Skomager af Lisebye og i eet og alt gjorde samme Forklaring som Lars Hansen. Ligeledes fremstoed Peder Rasmussen tiener Hans Steffensen i Lille Lind og i eet og alt gjorde samme Forklaring som de 2de forringe. Saaledes passeret, bekræftes med Haands Underskrift.

*Datum ut supra. Seign. H. Pfaff
Som overværende: J. Jensen - Hans Nielsen."*

Den næste dag tog herredsfoged Dorph ud til Christen Rød. Omtalen blev fremlagt i Møns Herredsret tilligemed Dorphs beskrivelse af Christen Røds arrestation:

"I dag d. 4de Juni 1786 begav jeg mig paa Requirenten Hr. forvalter Pfaffs vegne med tvende Mænd, Claus Bræm og Christian Andersen af Marienborg ud til Christen Røds Huus i Vindebech, hvor han blev funden tilstede og efter af have forelagt ham requisitionens indhold, som han gandske imodsagde og benægtede af have forøvet det ham paaskyldte Vilds- og Krybskytteri i Hr. Calmettes Vildt Bane, forlangte forvalter Pfaff denne person arresteret, da han selv alene forbandt sig at beviise, hvad Requisitionen indeholdt, - endog at være ansvarlig paa sit herskabs Vegne for hvad af Arresten, som han strax paastod iværksat, kunde følge. Da Christen Rød ikke kunne stille Kaution for sin Tilstædeblivelse til Sagens Udgang, saa blev hans Person erklæret belagt og hand medbragt og indsat i Møns Amts Arresthuus.

*Datum ut supra. Dorph
Som overværende: C. Bræm, Chr. Andersen
Som Ansvarlig for Arresten paa mit Høie Herskabs Vegne: H Pfaff"*

Forvalter H. H. Barfoed fra Gods No. 2 var forsvarer og forhørte indgående de 6 vidner. Hvad dommen blev, foreligger der desværre intet om, men Christen Rød, som dengang var 54 år, døde først i 1819 som 87-årig – måske har han fortsat sin virksomhed som krybskytte.

Det var en af de sidste retssager, som Barfoed deltog i, han døde året efter.

Om kirkesangen i Fanefjord - og en degn!

Allerede i middelalderen var der knyttet degne til alle kirker, de blev valgt af menigheden og måtte indtil 1660 ikke forlade herredet uden tilladelse fra præsten.

Efter 1739 måtte ingen ansættes som degn, før han havde været skoleholder, og der blev skelnet mellem løbedegne og sædedegne. I henhold til kirkeordinancen skulle degneembeder i sogne indenfor 2 mil

fra købstæderne være lærer på byernes skoler, og de blev så kaldt løbedegne, mens de fastboende degne i sognene blev kaldt sædedegne.

I Fanefjord sogn har der siden 1600-tallet været sædedegn, og i 1747 fik sognet en ny degn, Morten Reenberg Schmidt. Han var født 1719 i sognet, student fra Vordingborg 1740 og lærer i Stege 1742. I juni 1745 blev han gift med Johanne Margrethe Riber fra Kalvehave, hvor hendes far var degnen, Albert Riber.

Biskop Hersleb beskikkede Morten Reenberg Schmidt til embedet, og vi har datidens noget svulstige kaldelse til sognedegn.

Den lyder sådan:

"PEDER HERSLEB, Biskop over Sjælland Stift og General Kirkeinspector gjør hermed vitterligt, at eftersom Sognedegn Claus Reenberg Schmidt i Sønder Sogn på Møn formedelst Alderdom og Svaghed ikke befinder sig istand til sit embede længere at kunne forestå og samme derfor have resigneret imod at nyde noget årligt af Degnekaldet til underholdning, så længe han lever. Saa haver jeg i henseende til hans lange Tieniste og ustraffelige forhold i Meningheden efter den frihed, som biskopperne haver i sit stift, allernaadigst er forundet til at kalde degne ved de kirker, til hvilke Hands Kgl. Mayestæt beskikker præster paa Højstbemælte Hans Mayestæts allernaadigste behag og efter foregående Examen og befundet Dygtighed, kaldet og beskikket hæderlig og vellærde Studiosus og Scholeholder MORTEN REENBERG til at være Sognedegn til fornævnte Sønder Sogns Meninghed i bemælte hands faders Claus Reenberg Schmidts sted og til et vidnebyrd derom hannem nu dette mit brev meddeler. Dog med sådan condition og vilkår:

At Hand efter sin aflagte Ed og Løfte samme degnetieneste flittigt og vel skal forestå både inden og udenfor kirken i alt det hans embede kan vedkomme og oplære og undervise ungdommen i dens Catechismus og børnelærdom efter loven og den måde, som ham anvises, rette sig efter al det, som ham enten er eller herefter vorde anbefalet, bevise sin sognepræst og al øvrighed tilbørlig lydighed og føre en exemplarisk, gudelig og sagtmelig Vandel.

Til pension giver han hvad af kaldet tilforn har været svaret, hvorimod han nyder den rente og rettighed Hands Kgl. Mayestæt hannem og andre degne tillægges og kan tilkomme. thi beder jeg meninge tilhørere i fornævnte Synder sogn, at de bemælte hæderlig og vellærde MORTEN REENBERG annamme og holde for den, som er smatykt i deres Meninghed for rette Sognedegn at tjene med ald Kierligheds og Skyldigheds Bevisning, som christeligt og tilbørligt kand eragtes. Tilholdende deres børn og tyende, at de sig af hannem i deres saligheds sag flittigt kande undervise, at de med alderen kand fremvoxe udi Guds allerhelligste navns lov, pris og ære og deres på begge sider nytte og evigt salighed. Hvortil jeg vil ønske både hannem og dennem Nåde, Lykke og Velsignelse af Gud Fader ved Sønnen Jesum Christum formedelst den Helligaand!"

Kiøbenhavn, den 14de Septembris Aar 1747.

P. Hersleb.

Jonna Kjær-Nielsen

2010